

СЕКЦІЯ 1 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 341.63-027.563:341.631)
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2023-6-1>

ПРАВОВА ПРИРОДА АРБІТРАЖНОЇ УГОДИ ЯК ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

Цирфа Костянтин Анатолійович,
аспірант

ПЗВО «Київський міжнародний університет»

tsyrfka-ka@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2653-0694

Стаття має на меті визначення правової природи арбітражної угоди як інституту міжнародного комерційного арбітражу на основі вивчення, аналізу та структурування її юридичних особливостей і нормативно-правових аспектів імплементації суб'єктами міжнародної комерційної діяльності в Україні. Дослідження виконане на основі застосування низки методів наукового пізнання з використанням елементів логіко-правового, порівняльно-правового, формально-юридичного, системно-структурного та документального аналізу. Загальний напрям роботи визначено за допомогою діалектичного методу, а найбільш затребуваними автором виявилися нормативно-логічний та порівняльний методи дослідження.

Результати. У процесі написання статті виявлено, що взаємне волевиявлення рівних суб'єктів правовідносин про передачу до арбітражу всіх або частини спорів, яке виражене в арбітражній угоді, є основою діяльності міжнародного комерційного арбітражу. Тому арбітражна угода є підґрунтям для встановлення наявності згоди сторін на звернення до міжнародного комерційного арбітражного суду. Дійсність арбітражної угоди визначає долю розгляду арбітражем спорів, подальшого визнання і виконання арбітражного рішення, а також сприяння забезпеченню позову та реалізації інших процесуальних заходів. Основною формальною вимогою до арбітражної угоди є обов'язкове дотримання її письмової форми.

Висновки. Отже, на думку автора, арбітражна угода, будучи інститутом міжнародного комерційного арбітражу, може вважатися юридичною підставою для виникнення компетенції міжнародного комерційного арбітражного суду. Юридична оцінка арбітражної угоди повинна враховувати сутність арбітражної угоди як правочину цивільно-правового характеру і як юридичного факту, що свідчить про її двоїсту правову природу. Універсальна роль арбітражної угоди визначає жорсткі вимоги до її суб'єктів, об'єкта та форми. Під час вирішення міжнародних комерційних спорів в Україні дійсна арбітражна угода має відповідати формальним вимогам, закріпленим у законодавстві; відзначати необхідну допустимість спору як предмету арбітражного розгляду; бути підписаною сторонами, здатними укласти цю угоду і діяти як сторони в арбітражному процесі.

Ключові слова: арбітражна угода, міжнародний комерційний арбітраж, комерційні спори, арбітрабельність.

THE LEGAL NATURE OF ARBITRATION AGREEMENTS AS THE INSTITUTE OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION

Tsyrfka Kostiantyn Anatoliiovych,
Postgraduate Student

Private Institution of Higher Education "Kyiv International University"

tsyrfka-ka@ukr.net

orcid.org/0000-0003-2653-0694

The purpose of this article is to determine the legal nature of arbitration agreements as the institute of international commercial arbitration based on the study, analysis and structuring of their legal features and regulatory aspects of their implementation by the subjects of international commercial activity in Ukraine. The research is grounded on the application of a number of scientific methods, i.e. the elements of logical legal, comparative legal, formal legal, system structural, and documentary analysis. The general direction of the work is determined by the dialectical method, and the normative logical and comparative methods of scientific

research were most commonly used by the author. **Results.** While writing the article, the author found that the mutual will of equal subjects of legal relations on submitting all or part of the disputes to arbitration, which is stipulated in the arbitration agreement, is the basis of international commercial arbitration. Therefore, the arbitration agreement is the basis for establishing the consent of the parties to appeal to the international commercial arbitration court. The validity of the arbitration agreement determines the consideration of disputes by the arbitrators, the subsequent recognition and enforcement of the arbitration award, as well as the assistance in securing a claim and implementing the other procedural measures. The main formal requirement for an arbitration agreement is its written form. **Conclusions.** Therefore, in the author's opinion, the arbitration agreement, being the institute of international commercial arbitration, can be considered a legal basis for the competence of the international commercial arbitration court. The legal assessment of the arbitration agreement must take into account the essence of the arbitration agreement as a civil law transaction and as a legal fact that proves its dual legal nature. The universal role of the arbitration agreement determines strict requirements for its subjects, its object, and its form. During the resolution of international commercial disputes in Ukraine, a valid arbitration agreement must meet the formal requirements prescribed by the legislation; note the necessary admissibility of the dispute as a subject of arbitration proceedings; and be signed by the parties being capable of entering into this agreement and acting as parties to the arbitration proceedings.

Key words: arbitration agreement, international commercial arbitration, commercial disputes, arbitrability.

Вступ. За сучасних умов виникнення спорів між учасниками міжнародної підприємницької діяльності, що входить до сфери застосування норм міжнародного права, є в принципі неминучим. На відміну від національного міжнародне підприємництво розвивається в дуже широкому, нестабільному і навіть важко передбачуваному просторі. Тому виникнення протиріч та спорів між суб'єктами підприємницької діяльності різних країн може стати фактом навіть тоді, коли сторони наполегливо та послідовно прагнуть виконувати взяті на себе договірні зобов'язання.

Як свідчить практика, для вирішення згаданих протиріч не існує загальновизнаного права, що застосовується до договору під час розгляду міжнародних комерційних спорів, немає особливого міжнародного суду, а також іншої міжнародної процедури, котра застосовувалася б до розгляду даного типу спорів за умови їх виникнення. За цих обставин у межах регулюючого впливу норм міжнародного права склався особливий механізм розгляду міжнародних підприємницьких спорів, який отримав назву «міжнародний комерційний арбітраж». Однак міжнародний комерційний арбітраж може розглянути спір між суб'єктами підприємницької діяльності та винести відповідне рішення лише за наявності арбітражної угоди, тобто договору між сторонами про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними. Відповідно, якщо арбітражна угода набула чинності, сторони цієї угоди зберігають за собою можливість звернутися до міжнародного комерційного арбітражного суду за умови виникнення між ними спору під час виконання взятих на себе зобов'язань.

1. Передумови та вагомість застосування арбітражної угоди як інституту міжнародного комерційного арбітражу

Взаємне волевиявлення рівних суб'єктів правовідносин про передачу до арбітражу всіх або частини спорів, яке виражене в арбітражній угоді, є основою діяльності міжнародного комерційного арбітражу. На відміну від державних форм здійснення правосуддя, які мають владні прерогативи в силу самого

закону і незалежно від волі сторін, арбітраж функціонує саме на основі арбітражної угоди (Мальський, 2010: 390). Арбітражна угода є фундаментом розгляду міжнародним комерційним арбітражем спорів між незалежними суб'єктами цивільного обороту (Конвенція Організації Об'єднаних Націй, 1958). Як результат, дійсність арбітражної угоди визначає долю розгляду арбітражем спорів, подальшого визнання і виконання арбітражного рішення, а також сприяння забезпеченню позову та реалізації інших процесуальних заходів (Daouda, 2016: 35–36). Окрім того, важливість наявності легітимної арбітражної угоди між суб'єктами підприємницької діяльності України та інших країн світу зумовлена низкою специфічних обставин.

Нині зрозуміло, що відкритість і різноманітність діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання у системі міжнародних економічних відносин істотно збільшують комерційні та некомерційні ризики, тому підвищення ступеня захищеності щодо правового вирішення спорів між суб'єктами приватноправових відносин різних країн є життєво необхідним. Визначення процедури, на основі якої укладена арбітражна угода, може впливати на захист прав потерпілої сторони, а отже, і на передбачуваність міжнародної підприємницької діяльності, що має принципове значення.

Ще однією особливістю є той факт, що арбітражна угода, відповідно до якої міжнародний комерційний арбітраж має компетенцію розбирати справу по суті, вилучає спори, котрі виникли з питань тлумачення та виконання договору, з компетенції національних судів загальної та спеціальної юрисдикції, а отже, і з-під контролю національного складу суддів, які можуть вплинути на розгляд спору на користь певного суб'єкта, що суттєво підвищує шанси на об'єктивне вирішення спору на користь потерпілої сторони.

У разі виникнення спору та звернення до міжнародного комерційного арбітражу сторони в рамках укладеної арбітражної угоди мають можливість впливати на визначення складу самого арбітражного суду, місця його проведення, застосовного права й мови арбітражного розгляду. Залежно від типу арбітражу (інституційний чи *ad hoc*) сторони част-

ково чи повністю впливають на визначення арбітражної процедури. Із цього погляду проблема використання міжнародного арбітражу як альтернативного та більш дієвого способу вирішення комерційних спорів істотно актуалізується та має більшу практичну цінність.

Окрім того, арбітражний порядок розгляду міжнародних комерційних спорів має суттєві переваги порівняно із судовим. Арбітраж відрізняється особливою демократичністю, оскільки є суспільним формуванням, яке не входить до системи судів, адміністративних та інших органів держави. Сторони мають можливість впливати на всі стадії арбітражного розгляду – від згоди сторін на його початок до визначення мови арбітражного розгляду. Тому звернення до арбітражу під час вирішення комерційних спорів у сфері міжнародної економічної діяльності є набагато доцільнішим.

Не менш важливим є той факт, що процеси глобалізації у світовій економіці актуалізують передачу внутрішньої компетенції держав щодо міжнародної підприємницької діяльності та вирішення відповідних спорів міжнародним організаціям без шкоди для свого суверенітету. Тому зростає роль арбітражного способу вирішення міжнародних комерційних спорів у межах компетенції таких міжнародних організацій, як Міжнародний центр із урегулювання інвестиційних спорів, або ICSID (від англ. – *International Centre for Settlement of Investment Disputes*), що створений відповідно до норм Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами 1965 р. (Конвенції про порядок вирішення інвестиційних спорів, 1965), Багатостороннє агентство з гарантування інвестицій Світового банку (БАГІ) та Світова організація торгівлі (СОТ).

Отже, звернення до проблем, пов'язаних із категоризацією поняття, визначенням сутності та характеристикою змісту арбітражних угод і їхніх правових наслідків, з'ясуванням компетенції міжнародних комерційних арбітражів, виявленням особливостей вибору права, що застосовується під час розгляду спору, продиктоване необхідністю уточнення наявних і пошуку нових підходів до вирішення окремих питань функціонування міжнародного комерційного арбітражу як на законодавчому, так і на правозастосовному рівні.

2. Правова природа арбітражної угоди: специфіка змісту та форми під час вирішення міжнародних комерційних спорів в Україні

Відповідно до п. 1 ст. 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», «арбітражна угода є угодою сторін про передачу до арбітражу всіх або певних спорів, які виникли або можуть виникнути між ними у зв'язку з будь-якими конкретними правовідносинами, незалежно від того, чи мають вони договірний характер чи ні. Арбітражна угода може бути укладена у вигляді арбітражного застереження у контракті або у вигляді окремої угоди» (Про міжнародний комерційний арбітраж, 1994).

Звичайно, комерційна практика дає приклади дуже різноманітного змісту арбітражних угод. Разом із цим для уникнення

ускладнень, які можуть виникнути під час вирішення майбутніх спорів між сторонами, необхідно, щоб у всіх випадках арбітражна угода (арбітражне застереження в контракті) як мінімум містила чіткі дані, які дали б змогу її реалізувати у разі виникнення конкретного спору. Наприклад, сторони повинні вказувати не можливий, а дійсно існуючий арбітражний орган, який має розглядати спори між ними, або місце розгляду спору.

Згідно з п. 2 ст. 7 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», єдина формальна вимога до арбітражної угоди полягає в обов'язковому дотриманні її письмової форми (Про міжнародний комерційний арбітраж, 1994). Однак, ураховуючи, що на практиці можливі різні способи укладання комерційних договорів та арбітражних угод, Закон указує, які документи можуть відповідати цій вимозі. Так, арбітражна угода вважається укладеною у письмовій формі, якщо «вона міститься в документі, підписаному сторонами, або міститься у проспекті цінних паперів (рішенні про емісію цінних паперів), що передбачає призначення адміністратора за випуском облігацій, або укладена шляхом обміну листами, електронними повідомленнями, якщо інформація, що міститься в них, є доступною для подальшого використання, повідомленнями по телетайпу, телеграфу або з використанням інших засобів електрозв'язку, що забезпечують фіксацію такої угоди, або шляхом обміну позовною заявою та відзивом на позов, у яких одна зі сторін стверджує наявність угоди, а інша проти цього не заперечує» (Про міжнародний комерційний арбітраж, 1994). Окрім того, «посилання в угоді на документ, що містить арбітражне застереження, є арбітражною угодою за умови, що угода укладена в письмовій формі і це посилання є таким, що робить згадане застереження частиною угоди» (Про міжнародний комерційний арбітраж, 1994).

Для того щоб установити наявність згоди сторін на звернення до міжнародного комерційного арбітражного суду, багато національних законів, а також Нью-Йоркська конвенція про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень 1958 р. (Конвенція Організації Об'єднаних Націй, 1958) вимагають дотримання письмової форми арбітражної угоди, оскільки дійсна арбітражна угода є базисом для будь-яких дій щодо арбітражу. Ба більше, Конвенція передбачає необхідність підписання письмової арбітражної угоди обома сторонами (ст. II) (Конвенція Організації Об'єднаних Націй, 1958). Тобто якщо одна зі сторін подає позов до державного суду, заявляючи, що арбітражна угода не дійсна, то це не може стати приводом для відсутності компетенції у міжнародного комерційного арбітражу. Якщо арбітраж був сформований, незважаючи на недійсність арбітражної угоди, він повинен відхилити свою компетенцію за заявою сторони.

Можемо стверджувати, що дійсність арбітражної угоди зумовлюється формальними вимогами та вимогами по суті, які розглядатимуть арбітри у разі вирішення питання про їхню компетентність. Питання про те, чи було арбітражну угоду укладено в письмовій

формі, підписано і чи є вона дійсною, постає тоді, коли одна зі сторін бажає змінити своє рішення щодо передачі спору на розгляд до міжнародного комерційного арбітражного суду. І хоча раніше ця сторона могла висловити свою згоду щодо передачі можливого спору до арбітражу, після виникнення спору вона могла надати перевагу зверненню до державного суду та порушити судове провадження. Окрім того, питання щодо застосування арбітражної угоди щодо специфічних сторін може виникнути, коли сторона заявляє, що вона ніколи не підписувала угоди, або у випадках, коли сторона, яка не підписала угоду, намагається здійснити виконання угоди проти сторони, яка її підписала. У таких ситуаціях сторона може звернутися за сприянням до державного суду.

Тож можемо констатувати, що під час вирішення міжнародних комерційних спорів в Україні дійсна арбітражна угода характеризується такими ознаками:

- вона має відповідати формальним вимогам, закріпленим у законодавстві;
- сторони мають дійти згоди щодо істотних елементів арбітражної угоди (*essentialia negotii*);
- необхідна допустимість спору як предмету арбітражного розгляду (фактично його об'єктивна «арбітрабельність»);
- сторони арбітражної угоди повинні бути здатними укласти цю угоду від свого імені і діяти як сторони в арбітражному процесі або сторони арбітражної угоди повинні бути здатними укласти цю угоду від імені та на користь іншої фізичної або юридичної особи (суб'єктивна «арбітрабельність»).

Оскільки арбітражна угода постає як приватноправовий договір, загальноправові підстави дійсності договорів на практиці повинні застосовуватися і до неї.

Висновки. Арбітражна угода, будучи інститутом міжнародного комерційного арбітражу, може вважатися юридичною підставою для виникнення компетенції міжнародного комерційного арбітражного суду, яка, на думку автора, потребує подальшого юридичного вивчення та законодавчого закріплення. Під арбітражною угодою слід розуміти укладений між сторонами зовнішньоекономічної співпраці цивільно-правовий договір про встановлення процесуально-правових прав та обов'язків, спрямованих на передачу можливих спорів до вибраної за взаємною згодою недержавної арбітражної установи або арбітражу *ad hoc*. Таке трактування сутності арбітражної угоди обґрунтовується наявністю процесуальних аспектів даного документа, що полягає у намірі сторін арбітражної угоди підпорядкувати спір, який виник у результаті їх комерційної взаємодії, саме третейському суду, виключаючи компетенцію інших юрисдикційних органів.

Універсальна роль арбітражної угоди визначає жорсткі вимоги до її суб'єктів, об'єкта та форми договору. Арбітражна угода завжди є наслідком застосування принципу автономії волі приватних суб'єктів, що не залежить від будь-якої третьої особи, включаючи державу. Арбітражна угода має подвійну природу: матеріально-правову та процесуальну. Будучи цивільно-правовою

угодою, вона з моменту набрання законної сили тягне за собою й істотні процесуальні наслідки. Сукупність прав та обов'язків, які набувають сторони під час укладення арбітражної угоди, зводиться до підпорядкування юрисдикції недержавного органу, яким є міжнародний комерційний арбітражний суд, під час вирішення реального спору чи спору, що потенційно може виникнути між сторонами.

Тож юридична оцінка арбітражної угоди повинна враховувати сутність арбітражної угоди, по-перше, як правочину цивільно-правового характеру і, по-друге, як юридичного факту, що тягне за собою зміну підвідомчості розгляду цивільно-правового спору. Подвійна правова природа арбітражної угоди характеризується двоїстими правовими наслідками, які вона породжує. Проте слід мати на увазі, що арбітражна угода абсолютно виключає державну присутність під час вирішення комерційного спору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень від 10.06.1958. *Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України*. URL: https://macom.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention_New-York-1958-4.pdf (дата звернення: 09.12.2023).
2. Конвенція про порядок вирішення інвестиційних спорів між державами та іноземними особами від 18.05.1965. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text (дата звернення: 08.12.2023).
3. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24.02.1994 № 4002-XII. Дата оновлення: 15.12.2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (дата звернення: 10.12.2023).
4. Мальський М.М. Визнання арбітражної угоди недійсною. *Держава і право*. 2010. Вип. 49. С. 390–396.
5. Daouda C.A. The Validity of International Commercial Arbitration Agreement. *Global Journal of Politics and Law Research*. 2016. Vol. 4. № 5. P. 10–50.

REFERENCES:

1. Konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro vyznannia ta pryvedennia do vykonannia inozemnykh arbitrazhnykh rishen vid 10.06.1958 [United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards of 10 June 1958]. *Maritime Arbitration Commission at the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry*. URL: https://macom.org.ua/wp-content/uploads/Text-of-UN-Convention_New-York-1958-4.pdf (date of access: 09.12.2023) [in Ukrainian].
2. Konventsiiia pro poriadok vyrishennia investytsiinykh sporiv mizh derzhavamy ta inozemnyy osobamy vid 18.05.1965 [Convention on the Settlement of Investment Disputes between States and Nationals of Other States of 18.05.1965]. *Verkhovna Rada of Ukraine: Official Web-portal of the Parliament of Ukraine*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_060#Text (date of access: 08.12.2023) [in Ukrainian].
3. Pro mizhnarodnyi komertsiiiny arbitrazh: Zakon Ukrainy vid 24.02.1994 № 4002-XII [On International Commercial Arbitration: Law of Ukraine of 24.02.1994 No. 4002-XII]. Amended on: 15.12.2021. *Verkhovna Rada of Ukraine: Official Web-portal of the Parliament of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4002-12#Text> (date of access: 10.12.2023) [in Ukrainian].
4. Malskyi M.M. Vyznannia arbitrazhnoi uhody nediiisnoiu [Recognizing the Arbitration Agreement as Invalid]. *Derzhava i Pravo*. 2010. Issue. 49. P. 390–396 [in Ukrainian].
5. Daouda C.A. The Validity of International Commercial Arbitration Agreement. *Global Journal of Politics and Law Research*. 2016. Vol. 4, No. 5. P. 10–50.

Стаття надійшла до редакції 29.12.2023
The article was received 29 December 2023